

МЕДИЦИНСКА ЕТИКА
MEDICAL ETHICS

СЪВРЕМЕННИТЕ ПОСЛАНИЯ НА КЛЕТВАТА НА ХИПОКРАТ В БЪЛГАРИЯ

Пл. Попиванов

Катедра по вътрешни болести, МУ – София

THE CONTEMPORARY MESSAGES OF THE HIPPOCRATIC OATH IN BULGARIA

P. Popivanov

Department of Internal Diseases, Medical University – Sofia

Резюме:	Основната цел на проучването бе анализиране на съвременните послания на Клетвата на Хипократ в България. С помощта на документалния метод и качествен контент анализ бяха изследвани подобрани по влияние и валидност български преводни текстове на Клетвата, като бяха съпоставени с актуалните проблеми на нашето здравеопазване. От 1994 г. по Закона за народното здраве при дипломирането си лекарите са длъжни да положат Хипократовата клетва, приета от Висшия медицински съвет. Тя малко се различава от автентичната, например в текста за абортта, поради разбиранията на актуалната медицинска етика. Съвременната Клетва вярно и точно предава както духа, така и посланията на древногръцката, които звучат учудващо актуално и непреходно със своя хуманен императив.
Ключови думи:	Клетва на Хипократ, послания на Хипократовата клетва
Адрес за кореспонденция:	<i>Д-р Пламен Попиванов, Катедра по вътрешни болести, МУ, ул. „Св. Г. Софийски“ № 1, 1431 София, e-mail: ppopivanov@abv.bg</i>
Summary:	The main objective of the research was to analyze the contemporary messages of the Hippocratic Oath. Texts of the Oath translated in Bulgarian, selected on the basis of influence and validity, were assessed using the documentary method and qualitative content analysis and were correlated with the current issues of the Bulgarian healthcare. Since 1994, by the provisions of the Health Act, at their graduation all physicians are required to take the Hippocratic Oath, adopted by the Supreme Medical Council. It slightly differs from the authentic Oath, for instance in the text on abortion, due to the perceptions of modern medical ethics. The contemporary Oath truthfully and accurately conveys both the spirit and the messages of the ancient Greek one, which sound amazingly relevant and intransient in their humane imperative.
Key words:	Hippocratic Oath, messages of the Hippocratic Oath
Address for correspondence:	<i>Plamen Popivanov, MD, Department of Internal Diseases, Medical University, 1, Sv. G. Sofiyski Str., Bg – 1431 Sofia, e-mail: ppopivanov@abv.bg</i>

ВЪВЕДЕНИЕ

„Нежната революция“, либерализацията и глобализацията, настъпили след 1989 г. в България, наред с позитивните промени създадоха и нови предизвикателства пред здравеопазването. Пазарната икономика не се балансира от силна морална доктрина. Ако перифразираме Макс Ве-

бер – нямаше протестантска етика, която да хармонизира духа на капитализма [6]. Възможно ли е Хипократовата клетва с нейните древногръцки послания да изпълни тази роля? От 1994 г. според Закона за народното здраве дипломиращите се лекари полагат Хипократова клетва, но има ли тя освен публичния морален ангажимент и юридическа стойност? Или е просто един архаичен и

романтичен ритуал на прехода – влизането на студентите в лекарската корпорация?

Клетвата е имала и има голямо влияние не само със своите хуманни морални императиви, но и с въздействието си върху правото. Например през 1973 г. Върховният съд на САЩ с решението си по делото *ROE v. Wade* прие правото за извършване на аборт за право на „лично“ решение на жената. С това правото за извършване на аборт в САЩ еволюира от силно рестриктивно в едно от най-либералните в света. Това съдебно решение оказва голямо влияние за промяна на силно консервативната юридическа регулация на абортите в целия свят. Върховният съд на САЩ приема това епохално решение, аргументирайки се частично и с философски и религиозни съображения въз основа на труда на L. Edelstein за Клетвата на Хипократ [22]. Един скромнен професор по история на медицината, политемигрант от нацистка Германия, с научните си трудове дава основание на Върховния съд да приеме, че Хипократовата клетва не може да бъде абсолютен стандарт за вземане на медицински решения и че моралните ѝ императиви трябва да са поне частично релативни [21].

Основната **цел** на проучването бе анализирането на съвременните послания на Клетвата на Хипократ в България чрез:

1. Подбор на подходящи за целите на проучването актуални текстове на Клетвата, изследвания за посланията ѝ и тяхната актуалност, както и методология за анализ.

2. Анализиране на събраните материали с последваща реконструкция на посланията на Клетвата в контекста на България от 21-ви век.

МАТЕРИАЛ И МЕТОДИ

Текстовете на клетвата. От корпуса от над 20 текста на Клетвата на Хипократ представителни за актуалната българска медицина [1, 3, 7, 8, 11, 17, 18, 19, 27], подбрахме 3 репрезентативни [5, 17, 18]. Използвахме подхода „...такава, каквито са в реалния свят.“ Критерии за подбора им бяха:

- Влиятелност ([18] – Прил. 1). Определя се от статута ѝ на институционализирана със закон и приета от Висшия медицински съвет. Полага се при дипломирането на лекарите. Издадена в хилядни тиражи, тя въздейства значимо върху студентите, лекарите и пациентите.

- Валидност ([5] – Прил. 2). Представяват референтен еталон за автентичността на оригиналната клетва в точния ѝ контекст на древногръцката медицинска субкултура.

Изследвания за посланията на Клетвата. От многобройните задълбочени български проучвания за посланията на Клетвата подбрахме

най-репрезентативните, достоверните, автентичните и валидните [1, 2, 7, 8, 11, 15, 19].

Документален (архивен) метод. Основен метод на проучването бе изучаването на документи в неговата разновидност неформализиран анализ. С него се извърши „разбиращо“ възприемане на текста с идентифициране на блокове на идеи, съответстващи на посланията на Клетвата и принципите на здравните модели [9, 10].

Качествен контент анализ. Използва се като обоснован, надежден, обективен, задълбочен и системен подход за декомпозиция и деконтекстуализация на клетвата на смислови (семантични) единици, с последващото им групиране по теми (кълъстери), интерпретация и верификация. Близък до подхода „експертна оценка“ [9, 10].

Античната филологическа традиция. В работата взехме предвид, че античната традиция за тълкуване на текстовете е била граматическа и алегорическа. Граматическата е имала за цел да установи буквалния, а алегорическата – иносказателния смисъл на текстовете. В античността термините тълкуване, обяснение и интерпретация са били аналози [22, 23].

РЕЗУЛТАТИ И ОБСЪЖДАНЕ

Класическата Клетва на Хипократ. През Хипократовата ера (IV-V в.пр.н.е.) настъпват значими промени в медицинската етика – уважение към личността и императив за съхраняване и опазване на човешкия живот [20, 21, 22, 23, 25]. За първи път в историята на Древна Гърция и на Западната медицинска традиция лекарите хипократици разделят досегашната си практика да убиват (аборти, евтаназия и др.) и да лекуват [21, 25]. „С това Хипократовата клетва бележи един от повратите в историята на човека“ (Maurice Levine, 1972, по [21]). Лекарите дават обет: „Ще запазя живота си чист и свещен, както и моето изкуство“ [18]. Хуманността се превръща в основна парадигма на медицината: „...където има любов към хората (филантропия), там има и любов към медицинското изкуство (филотехния)“ (Praecepta, гл. 6). Централната парадигма за отношението на лекарите към пациентите става „Помагай или поне не вреди“ (Епидемии, 1-ва книга).

Структурата на Клетвата има характер на договор между две страни в интерес на трети – между лекаря и боговете в интерес на учителя, потомството му, учениците, пациентите. Клетвата има задача да осигури морална регулация на отношенията вътре в лекарската гилдия, между лекари и пациенти, и да постави високи етични стандарти пред лекарите както в областта на медицината, така и в живота им. По отношение на

пациентите клетвата гарантира компетентни медицински грижи и личните им интереси.

Съвременните етични медицински ценности. Приема се, че Клетвата на Хипократ е „ядрото“ на медицинската етика в клиничната практика [25]. Тя напълно отговаря на основните четири етични принципа при вземане на решения в медицината [7, 8]. Например уважението към автономността корелира с лекарската тайна, прави добро и не вреди – с девиза на медицината „Помагай или поне не вреди“, справедливостта – с „...ще действам при нещастие и неправда“ [5] и т.н. Почти половината от нейните етични послания са включени в Декларацията от Женева (1948) и Международния кодекс по медицинска етика (1949) на Световната медицинска асоциация (СМА); Нюрнбергския кодекс (1947), Декларацията от Хелзинки (1964) на СМА и т.н. [4, 16, 19, 25]. Клетвата хармонизира с Правата на човека, лекаря и пациента [4, 12, 13]; с Кодекса на професионална етика в България на БЛС (1993) [13, 19], както и не влиза в противоречие със сега съществуващите здравноосигурителни системи – Бевъридж (публична), частната и Бисмарк (смесена) [24].

Осъвремененият вариант на Хипократовата клетва в България [3, 18]. От 1994 г. съобразно чл. 89 от Закона за народното здраве [3], а от 2005 г. – чл. 176 от Закона за здравето, при връчване на дипломите всички лекари полагат Хипократова клетва, приета от Висшия медицински съвет ([3, 18] – Прил. 1) и малко различаваща се от оригинала ([1, 2, 3, 17, 19, 22, 23, 26, 27, 5] – Прил. 2).

Определен интерес буди проучването за отношението на студенти медици към класическия и осъвременен вариант на Хипократовата клетва [15] и на неговото своеобразно продължение от почти същия изследователски екип – отношението им към аборта [14]. Бъдещите лекари отдават предпочитанията си на актуализирания вариант на Хипократовата клетва и от посланията на сравняваните текстове приемат тези за лекарската тайна, действие според компетентността, почит към учителите, ползата за пациента. Като неприемливи и архаични посочват недопускането на аборта, забраната на евтаназията, традиционния Хипократов патернализъм, обръщението към олимпийските богове, потомствения характер на предаване на медицинските знания [14, 15].

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Основните съвременни послания на Клетвата са: уважавай и съхранявай човешката личност и човешкия живот, обичай хората, помагай или поне не вреди на болните, живей чисто и свято. Нейните етични послания значимо корелират с принци-

пите на медицинската етика, с правата на човека, лекаря и пациента, с препоръките на СМА, с Кодекса на професионалната етика на БЛС.

Клетвата на Хипократ е „ядрото“ на съвременната българска медицинска клинична етика.

Библиография

1. Апостолов, М. и Вл. Василев. Нов превод и ново тълкувание на Хипократовата клетва. – Хигиена и здравеопазване, **35**, 1992, № 5, 42-45.
2. Апостолов, М., П. Иванова. История на медицината и сестринството. С., ГорексПрес, 1998.
3. Апостолов, М. и П. Иванова. Христоматия по история на медицината. София, МФ, Катедра по социална медицина и обществено здравеопазване, 1995.
4. Бояджиев, Б. (ред.) Лекарят, пациентът, обществото. С., Фондация „Невронауки и поведение“, 1994.
5. Василев, Вл. „Клетва“ на Хипократ. – В: Апостолов, М. и Вл. Василев. Нов превод и ново тълкувание на Хипократовата клетва. – Хигиена и здравеопазване, **35**, 1992, № 5, 42-45.
6. Вебер, М. Протестантската етика и духът на капитализма. С., Гео Милев, 2005.
7. Воденичаров, Ц. и С. Попова. Медицинска етика. 2-ро изд., С., Фалкор консулт, 2006.
8. Воденичаров, Ц., М. Митова, Л. Гатева. Медицинска етика. С., Мнемозина, 1995.
9. Готлиб, А. Введение в социологическое исследование. Качественный и количественный подходы. Методология, исследовательские практики. 2-е изд., М., Флинта, 2005.
10. Добренев, В. И. и А. И. Кравченко, Методи социологического исследования. М., Инфра-М, 2009.
11. Живкова, Хр. Биомедицинска етика. С., Дъга-ХЖ, 2006.
12. Зиновиева, Д. и П. Салчев. Права на пациента. 2-о изд., С., Сиела, 2000.
13. Кодекс на професионалната етика в България, Български лекарски съюз, приет на XXXIII събор на БЛС, 1993, измен. и допълн. обн. ДВ, бр. 79 от 29.09.2000.
14. Маринова, Ю., Св. Димитрова, Г. Чамова и др. Моралната допустимост на изкуствения аборт според студенти по медицина. – В: Етиката в българското здравеопазване. С., Институт по философия на БАН, Факултет по обществено здраве, МУ – София, 2007, 312-318.
15. Маркова, Ст., Ю. Маринова и Св. Димитрова. Отношение на студентите-медици към класическия текст на Хипократовата клетва и към неговия осъвременен вариант. – Асклепий, **9**, 1995, 49-54.
16. Миков, И. За развитието на етичните кодекси в медицината. – В: Етиката в българското здравеопазване, С., Институт по философия на БАН, Факултет по обществено здраве, МУ – София, 2007, 426-436.
17. Михайлов, Г. Клетва на Хипократ. – В: Вълчев, Ал. (ред.) Въпроси на морала, лекарската етика и деонтологията, 2 прер. и доп. издание, С., Мед. и физк., 1973.
18. Хипократова клетва. Препечатка от официалния текст, приет от Висшия медицински съвет, Деканат на МФ при МУ – София.
19. Aleksandrova, S. Comparative analysis of the code of professional ethics in Bulgaria and the Hippocratic oath, declaration of Geneva and International code of medical ethics. – Asclepius, **16**, 2003, 168-182.
20. Androutsos, G., D. Lappas, S. Marketos. The Humanistic sources of Hippocratic medicine. – Asclepius, **1** (20), 2007, 14-17.
21. Cameron, N. The New Medicine: Life and Death After Hippocrates. Chicago, London, The Bioethics Press, 2001.

22. Edelstein, L. The Hippocratic Oath: Text, Translation and Interpretation. – In: Edelstein, L. Ancient Medicine: Selected Papers of Ludwig Edelstein. Ed. By O. Temkin and L. Temkin, Baltimore, 1967, 3-63.
23. Joanna, J. Hippocrate. Paris, Fayard, 1992.
24. Lameire, N., P. Joffe and M. Wiedemann. Healthcare systems – an international review: an overview. – Nephrol. Dial. Transplant., 1999, 14, Suppl. 6, 3-9.
25. Marketos, S., G. Androutsos. Hippocratic ethics in modern medicine. – Asclepius, 18, 2005, 28-33.
26. Marketos, S., A. Diamandopoulos, A. Athanasios. The Hippocratic Oath. – Lancet, 347, 1996, № 8994, 101-103.
27. Marketos, S., A. Diamandopoulos, C. Bartsocas et al. The Hippocratic Oath. – Asclepius, 10, 1996, 30-31.
28. Marketos, S., P. Skiadas. Plato: the most important proponent of euthanasia in ancient Greece. – Asclepius, 12, 1999/2000, 32-35.

Постъпила за печат на 5 октомври 2012 г.

Приложение 1. Препечатка от официалния текст, който се връчва на всеки лекар заедно с дипломата, за да се закълне при церемонията за завършване на образованието. Оригиналът се съхранява в Деканата на МУ – София

ХИПОКРАТОВА КЛЕТВА

В името на Аполон – лечителя, в името на Хигия, в името на Панацея и в името на всички богове и богини, които вземам за свидетели, поемам върху себе си тази клетва.

На учителя, който ме е учил да лекувам ще гледам като на баща: ще му помагам да живее и ще му давам каквото му е нужно, и ще гледам децата му като свои братя. Ако те поискат да изучат нашето изкуство, аз ще ги обуча без пари и без никакви задължения в бъдеще.

Ще ги уча на принципите на медицината, ще им давам обширни обяснения, ще им развивам доктрината, като на свои деца, както на тях, така и на учениците си, които са записани при мен и са положили клетва.

Аз ще препоръчвам на болните подходящ режим според познанията си и ще ги защитавам от всички вредни неща.

Никога и никому няма да препоръчвам употребата на отрови и ще отказвам да давам на когото и да било подобно нещо.

Когато влизам в някоя къща, това ще бъде само, за да лекувам някой болен, като се предпазвам от всякаква волна неправда и най-вече от всякакви сластолюбия към жените и мъжете, били те свободни или роби.

Всичко, каквото видя или чуя при изпълнението на своята професия или извън нея и което не бива да се разправя, аз ще го пазя в тайна и ще го смятам за нещо свещено.

Ще запазя живота си чист и свещен, както и моето изкуство.

Ако изпълня тази клетва, без да я нарушавам, дано живея дълго време, за да преуспея в изкуството и да стана прочут во веки веков, като пазя тази клетва и не престъпя нищо от нея. Ако пък сторя обратното, нека ме сполети ранна смърт и вечна забрава.

Заклевам се, че по силите на знанията си ще върша всичко, в което се кълна.

ЗАКЛЕХ СЕ!

Приложение 2. Превод Вл. Василев (по [5])

ХИПОКРАТОВА КЛЕТВА

Кълна се в Аполон – лекар и Асклепий, и Хигия и Панакея, и всички богове и богини и като правя всички свидетели, ще извърша поемането върху себе си тази клетва и този документ според способностите си и решението (убеждението – бел.пр.) си.

Ще смятам като родител за мен обучавалия ме в това изкуство и ще споделям живота си с него, ако потрябва, и, ако е нуждаещ се, ще му сторя парична помощ, и потомството от него ще считам като свои братя и ще обуча в това изкуство, ако поискат да го изучават, без възнаграждение и документ. Обучението и лекциите и цялото останало знание ще споделям със синовете му, както с моите и с обучаващите се и учещите се с договор и далите клетва по лекарския закон, но никому другиму.

Към лекуващите се и към дошлите за помощ ще се отнасям според учението и решението (убеждението – бел.пр.) си (и) ще действам при нещастие и неправда.

Не ще давам на никой желяещ смъртоносна отрова, нито ще го напътствам с такъв съвет. Също така не ще давам на никоя жена песарий за помятане и чист и благочестив ще запазвам живота и изкуството си.

Нито ще режа страдащите от каменна болест и ще отстъпвам (това – бел. пр.) на хора, опитни в това.

В колкото и домове да вляза, ще отивам заради нуждаещите се от помощ, бидейки извън всяка неправда(и) всяка друга поквара и любовни действия към телата на жени и мъже, свободни или роби.

Тези неща, които ще видя или чуя по време на лечението или от живота на хората, тях пък не трябва да разгласявам навън, ще (ги – бел.пр.) премълчавам, ще смятам, че те са тайна.

И така, давайки тази моя клетва и не обезсилвайки я, да живея и да се наслаждавам и на живота и на изкуството си и да се прославя пред всички хора за вечни времена. Престъпвайки и нарушавайки клетвата, (да получа – бел. пр.) от всички обратното.